

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

“Ötekiyle” İlişkide Gerçekliğin Bükümü: Gaziantep’te Yerlilerle Suriyeli Göçmenler Arasındaki İlişkilerin Yansımaları Üzerine¹

The Bending of the Reality in Relations with “the Other”: On the Reflections of Relations between Locals and Syrian Refugees in Gaziantep

Muhsin SOYUDOĞAN^{a*}

^aDr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Gaziantep / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-8492-2632

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 26 Ocak 2022

Kabul tarihi: 25 Mart 2022

Anahtar Kelimeler:

Göçmenlik,
Suriyeli mülteciler,
Komşuluk ilişkileri,
Ötekileştirme,
Metodoloji

ARTICLE INFO

Article History:

Received January 26, 2022

Accepted March 25, 2022

Keywords:

Immigration,
Syrian refugees,
Neighborly relations,
Marginalization,
Methodology

ÖZ

Gaziantep’te yerlilerle Suriyeli göçmenlerin yaşam koşulları ve karşılıklı ilişkilerini anlamak amacıyla 2020 yılında yaptığımız bir tarama araştırmasının bulguları incelendiğinde gerek Suriyelilerin gerekse de Gaziantep’lilerin birçok konuda geçerli bilgiler sunarken; birbirleriyle olan ilişkilerine dönük sorulara verdikleri cevapların belli tutarsızlıklar içerdiği ortaya çıkmaktadır. Bu makale ilk elden, anketlere yansıyan bu türden gruplar-arası farklılaşmaların istatistiksel dağılımdan kaynaklı sapmalar mı olduğu, yoksa belli bir toplumsal olguya mı karşılık geldiğini anlamaya çalışmaktadır. İkinci olarak da bu türden çelişkilerin, gerçekliğin toplumsal olarak inşa edilmiş görece biçimine mi yoksa gerçekliğin bükümü şeklinde kavramsallaştırılan, katılımcıların kolektif bilinç ya da bilinçaltı süreçleri neticesinde gerçekliği çarpıtmasına mı karşılık geldiğini tartışmaktadır. Tüm bu çaba esnasında, bir gerçeklik ortaya koyma çabası olan bilimsel araştırmalarda, insan aracılığıyla elde edilen bilginin gerçeklikle olan ilişkisinin epistemolojik bir sorgulamasına karşılık gelmektedir.

Çalışma daha spesifik olarak gerçekliğin bükümünün nasıl anlaşılıp nasıl ele alınması gerektiğine dönük bir tartışma yürütürken bu olgunun tahlili için bazı metodolojik öneriler sunmaktadır. Bu yaklaşım nihayetinde Suriyeli göçmenlerle Gaziantep’te yaşayan yerlilerin yemek değiş-tokuşuna dönük birbirinden farklı bildirimlerinin esnasında yerlilerle göçmenler arasındaki ilişkilerin görünürlüğüne perdeleyen, özellikle erkeklik etrafında inşa edilen bir ötekileştirici tutuma karşılık, göçmenlerin ilişkileri olabildiğince yansıtmaya, hatta abartmaya eğilimleriyle alakalı olduğu sonucuna ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Çalışma, bu olguyu Nietzsche’nin altını çizdiği köle ile efendi çelişkisi bağlamında açıklamaktadır.

ABSTRACT

Examining the findings of a survey we conducted in 2020 to understand the living conditions and mutual relations of locals and Syrian immigrants in Gaziantep revealed that while both Syrians and Gaziantep residents provide valid information on many issues, their answers to the questions about their relations with each other contain certain inconsistencies. This article tries to understand at first hand whether such inter-group differences reflected in the surveys are deviations related to the statistical distribution or correspond to a certain social phenomenon. Secondly, it discusses whether such contradictions correspond to a kind of relative and socially constructed reality or to the distortion of reality resulted by the collective conscious or subconscious processes of the participants, conceptualized as the bending of the reality. Deep down inside, all this effort corresponds to an epistemological questioning of the relationship of the knowledge obtained by the human mediation in scientific research, which is an effort to reveal reality, with reality.

More specifically, discussing how the bending of the reality should be understood and handled, the study offers some methodological suggestions for the analysis of this phenomenon. This approach finally makes it possible to reach the conclusion that the different statements of Syrian immigrants and locals living in Gaziantep about food exchange are related to the tendency of immigrants to reflect or even exaggerate relations locals and immigrants as much as possible, as opposed to an othering attitude, especially built around masculinity, that hides the visibility of these relations. The study explains this phenomenon in the context of the contradiction between master and slave underlined by Nietzsche

¹Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sosyoloji alan editörü Mustafa Doğanoglu’na ve makalenin hakemliğini üstlenme nezaketi gösteren meslektaşlarıma, makaleyi okuyup değerli katkılar sundukları için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: soyudogan@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

In 2017 we conducted a survey on Syrian refugees in Gaziantep to get some data about their living conditions and their relations with host community. In the survey a set of question was about food exchange in between refugees and local neighbors. The prevalent belief was that being a needy group Syrian refugees would receive more food from locals than that they sent them. However, the participants yielded an unexpected result. According to them the number of families that sent food to local neighbors were more than that of locals from whom they received food. When the data reanalyzed according to gender it was realized that it was highly likely Syrian males exaggerated their own portion. To test that finding, we asked the same questions in another research done in 2020. This time two sets of samples were drawn from both locals and Syrian migrants, who live in the same neighborhoods. This research facilitated to check both inter-group and temporal discrepancies.

Comparing to 2017 in 2020 a lesser percentage of refugees took part in food exchange practice with their local neighbors. That decline was resulted by nothing but the increase in refugee population in the city. In fact, the number of families who got involved in such activities were slightly increased. And this time, contrary to previous findings, the number of locals sharing their food was slightly higher than that of refugees. This was more acceptable, but the reality reflected by locals was quite different. According to them they sent food more than they received. And the rate of food exchange between them was higher than that Syrians indicated. To be more precise according to locals in average one local family send food to 1,3 refugee families, while for Syrians rates are almost the same. In another word, based on the locals' answers 77% of refugee families reciprocated to their food gift. But the percentage according to Syrian refugees was 99%.

Such a contradictory findings was not peculiar to our surveys. Several other studies also show that locals tend to refrain from reflecting a strong relation between them and refugees, and refugees try to reflex the opposite. As it reflected in the two surveys, done in 2017 and 2019, leaded by Murat Erdoğan, when they were asked whether they had ever engaged in conversation with a member of the "other" group, locals indicate that less relations than refugees do. However, when question is about problems between them, locals find relations more problematic comparing to refugees do. In fact, those questions supposedly measure the actual relations rather than their opinions. Therefore, the answers of both groups are expected to be consistent with each other. Due to lack of such a consistency, I call these contradictory findings as the bending of the reality.

Naming as bending of the reality does not mean that participants intentionally distort the reality. Some sociopsychological research have already propounded that the individuals may suppress memories disturbing them. According to *Cognitive Dissonance Theory* when our attitudes conflict with our behaviors, it produces discomfort, and we try to reduce it. To do that we can change or attitude or we can somehow legitimate our behavior. When we fail to create such solutions forgetting can help. In the case of relation between groups under examine, it is not easy to change the behavior because of the social norms. When someone give you a plate of food, you are expected to return the plate with some food. Moreover, since the behaviors had already performed by the time of the research it is not possible the change it. They may change their attitudes, but such feelings are fostered by a complex set of socio-economic, politic, and psychological factors. Without eliminating such causes, it is hard to change attitudes. If you cannot change your behavior and opinions, it will be better to just suppress your memories. This the reason why locals reflect such behaviors less.

As a matter of fact, this contradictory situation cannot be solely explained by *Cognitive Dissonance*. It can be also explained by Nietzschean "Master-Slave Morality". As a subaltern group Syrian refugees tend to reflect relations exactly, if not exaggerate, or minimize the problems. That is a survival strategy for such a group. However, it is not that vital for locals, as a host community, to be so meticulous in reflecting their relations. As a matter of fact, they exhibit on every occasion their opinion that Syrians should return to their own country. Such conflicting interests led the refugees to adopt the ideas praising harmony, empathy, fraternity, especially in religious sense in contrast to locals who praise braveness, fighting for one's own country, being hardworking.

Giriş

Çünkü konuşmanın, dolaysız bir biçimde öteki için ve ötekine göre var olmak olduğu hususu her türlü kuşkunun dışındadır. (Fanon, 2016, s. 33)

Gerçeği arayanın yaşamında bir kez tüm nesnelere gücü yettiği ölçüde kuşku duyması gerekir. (Descartes, 1998, s. 51)

Her bir bilimsel üretim süreci belli bir konuya dair bir gerçekliği ortaya koyma, ya da o gerçekliğe dair kavrayışı derinleştirme amacı taşır. Bilime bu şekilde bir misyon biçme, bireyin öznel algısının dışında bir gerçekliğin olduğunu ve onun varlığı ya da işleyişi üzerinde uzlaşılabilirliği, dolayısıyla da bireyin bilimsel yöntem olmaksızın gerçekliğe ulaşma konusunda eksik kalabileceği gibi bir varsayıma dayanır. Descartes'ın *Yöntem Üzerine Konuşmalar*'ında (1997) "mükemmel tanrı" fikrinden hareketle "kusurlu insan"a ulaşması, bu kusurlarına rağmen insanın düşünebildiği sürece de varlığının şüphe götürmez bir gerçeklik olduğu fikrine varması, aklın (muhakeme/mantık) bu gerçekliği algılamadaki merkezi rolüne işaret eder. Doğrusu, insan bu yolla bir şeyin gerçekliğine dair kendini ikna edebilir, ancak başkasını ikna etmek için daha fazlasına ihtiyaç vardır. Denenebilir, sınanabilir ya da gözlemlenebilir olmadan, gerçeklik üzerinde uzlaşmayı sağlayacak ideolojik dayatma/manipölasyon dışında ne gibi bir seçenek olabilir ki? Kant (1798, s. 3), bilme çabasının cesaret işi olduğunu söylerken, Aydınlanmanın önyak olduğu modern bilimi tam da bu dayatmaya karşı konumlandırır. Kant'a göre bu cesareti gösteremeyen kişi başkasının aracılığına/rehberliğine bağımlı bir çocuktan farksızdır.

Bu geleneğin sosyal bilim ayağı olarak ortaya çıkan *Pozitivizm*, Aydınlanmanın öngördüğü yöntemler uygulandığında, toplumsal işleyiş ve değişime karşılık gelen, bireyi aşan toplumsal gerçekliğin (*toplumsal olgu*) anlaşılabilirliğini savunur (Durkheim, 2004). Ancak söz konusu toplumsallık olunca bu türden tek boyutlu bir gerçeklik varsayımının eksik kalacağı yönlü itirazlar gecikmedi. Nitekim gerçeklik, sınıf, cinsiyet, kültür gibi bir dizi faktöre göre şekil alan göreliliğe sahip olabilir. *Marks'ın* bilinç kavramsallaştırması, gerçekliğin sınıfsal konumlanışa göre değişen göreliliğine tekabül ettiğinden bu türden bir itirazın ilk örneklerinden sayılabilir. Ancak son kertede, klasik Marksist yaklaşım, Platon² - Kant geleneğindeki "uyandırılması gereken" insan tespitine sadakatte kusur etmez. Buna göre göreliliği bir gerçeklik yoktur; gerçekliği çarpıtıcı faktörler (ideoloji gibi) ve bu çarpıtmaya katan bireyler (*yanlış bilinç*) vardır. Dolayısıyla tüm bu tartışmada birey, nesnel gerçekliği kavraması gereken özne olarak ele alınır. Toplumsal gerçekliğin kavranışında bireyin bir araç olarak ele alınmasının yöntemsel bir zaruret haline gelmesi daha çok modern *Tarihselcilerin*³ bireyi toplumsal gerçekliğin öznesi olarak kabul eden yaklaşımının bir neticesidir. Böylelikle gerçekliğin referansında bireyin bilgisinin sorgulanması yerine, bireyin sunduğu bilgi referansında gerçekliğin sorgulanmasına yönelinmiştir.

Elbette, bilgiye ulaşmak için bireyin aracılığına başvurma tarihselci ekolün bir icadı değildir. Herodot'un (2002, s. 17), meşhur tarih kitabında "İranlı anlatıcılar derler ki" diye söze

² Meşhur "Mağara Alegorisi"nde Plato (Sokrates) gerçekliğe ulaşmak için eğitimin tek başına yeterli olmadığını, bireyin var olan toplumsal/politik kalıpları yıkmaya cesaretinin olması gerektiğinin altını çizer. Erdemlilik salt gerçekliğe ulaşmakla değil, bundan mahrum olanlara bunu yaymak kamu yararını gözetmekle olur. (Plato, 2004, ss. 208-214)

³ Modern tarihselci yaklaşım genel olarak Wilhelm Dilthey'in çalışmalarıyla özdeşleştirilir. Dilthey, tarihselciliği "Fransız Devrimi'nin önyak olduğu" Pozitivist epistemolojiye karşı konumlandırırken, bu iki bakış açısının kökenlerini Sofistlerle Sokratiklerin fikirselleşmesine dayandırır. (Dilthey, 1989, s. 56)

başlaması, en erken metinlerinden itibaren gerçeklik arayışında en önemli bilgi kaynaklarından birisinin bireyin aracılığı olduğunu gösterirken; aynı zamanda bu yolla elde edilen bilgiye dönük şüphecilik de bir o kadar eski olduğunu ortaya koymaktadır. Zira, o dönem barbar olarak adlandırılan bir öteki grubun söylencesini dikkate almakla Herodot, olaya dair yaygın bir ezberi, dolayısıyla bilgiyi aktaranı, sorgulamaktadır aslında. İbni Haldun bu türden bir sorgulama olmaksızın elde edilecek bilginin yalanı, yanlışı gerçeklik yerine ikame edebileceğinin altını çizer.

Tarihçiler, Tanrının kitabını tefsir edenler ve rivayet üstadları, naklettikleri haber ve rivayetlerin doğru veya zayıf olduğunu incelemeyen, yalnız nakil ve rivayete güvenerek aktardıkları, kanun, usul ve benzerleri ile karşılaştırmadıkları, hikmet ve felsefe bakımından incelemedikleri ve varlık (kâinat)ın tabiat ve kanunlarına göre ölçmedikleri, naklettikleri haberler üzerinde dikkatle düşünerek haber verilen hâdise ve olayların vukuunun mümkün olup olmadığına inanarak nakletmedikleri için çok yanılmışlar ve doğru yoldan saparak vehim ve hata çöllerinde yollarını kaybetmişlerdir. Bilhassa mal, para ve askerlerin hesabında ve sayısını hikâyeye ettiklerinde akla uymayan pek çok sözler sarf etmişlerdir ki, bunları akıl, tabiat, kanun ve kaidelerine göre incelemek zarureti vardır. Bu şekilde incelediğimiz vakit bu sözlerin yalan olduğu görülür (İbn Haldun, 1997, s. 19).

Şüpheyi temel alan muhakemeyle İbni Haldun, Aden çölünün ortasında sütunlar üzerine yükseldiğine inanılan, bazı kişilerin gördüğünü iddia etmesine rağmen, İrem adında bir şehrin gerçekte, en azından kendi yaşadığı dönemde, var olmadığını ortaya koyabilmektedir (ss. 28-31). Fakat gerçekliği biricik, gözlemlenebilen, matematiksel olarak hesaplanabilen nesnel gerçekliğe indirgeyen bu yaklaşım var olmayan bir şehrin toplumsal olarak var oluşunun başka türden bir gerçekliğe tekabül ettiğini iskalamaktadır. Berger ve Luckmann'ın tabiriyle bu, sosyolojik değil, felsefi bir yaklaşımdır.

... filozof, tırnak işaretlerinin usulünce konacağı yerlere ve ihtiyatlı bir biçimde konmayabileceği yerlere karar vermek, yani bu dünya hakkındaki geçerli ve geçersiz iddialar arasında ayırım yapmak zorundadır. Sosyoloğun bunu yapması mümkün değildir. Sosyolog, tırnak işaretlerini, formel olarak değilse bile mantıksal olarak kullanmaya devam eder (Berger & Luckmann, 2008, s. 5).

Buradaki uyarı, sosyolog için bir şeyin toplumsal olarak ne anlama geldiği; onun gerçekte geçerli olup olmadığı ya da akılla izah edilip edilemediği kadar önemli olduğuna, yani gerçekliğin toplumsal olarak inşa edildiğine dairdir. Bu fikir, halihazırda birçok sözlü tarih ve bellek çalışmasının önemli bir hareket noktasını teşkil etmektedir. Bu bağlamda, Maurice Halbwachs (2017, s. 66) hatıranın “çok büyük ölçüde şimdiki zamandan ödünç alınan veriler yardımıyla yapılan, geçmişin yeniden inşası” olduğunu söyler. Portelli ise (1990) Luigi Trastulli adlı bir işçinin öldürülmesiyle ilgili şahitliğin toplumsal gruplara göre nasıl değiştiğini, zamanla bu olaya dönük hatıraların hegemonik söylem doğrultusunda nasıl yeniden şekillendiğini ortaya koymaktadır. Portelli (1990, s. ix), anlatıcının “öznel hülyaları, arzuları ve mitlerinin” olayın gerçekliğini şekillendirildiğini, özneliğin bireye göre değişen bir kuralsızlık içermediğini, bilakis kendi “nesnel yapıları, kuralları ve haritaları” olan, “kültürel biçimler ve süreçlere” tekabül ettiğinin altını çizer. Portelli'nin oluşturduğu bu Marksist-Weberyen sentez kısaca beyanlar üzerinden belli bir nesnel gerçekliğe ulaşmak yerine gerçekliğin neden ve nasıl dönüştüğünün anlaşılmasının daha önemli olduğu yönlü bir öneride bulunmaktadır.

Toplumsal gerçekliğin bu denli kaygan bir zeminde olması nesnel gerçekliğin elde edilebilir oluşunun imkânsız olduğu gibi septik savları yeniden gündeme getirmiştir. Bu anlamda Keith Jenkins (1991), gerçekliği elde etmenin neden mümkün olmadığını teferruatlarıyla tartışırken, Dariush Shayegan bunu nerdeyse nihilizme vardırır.

Gerçek her daim başka bir yerdedir. Hatta gerçek bile değildir; çünkü gerçeklik, öyle bir şey varsa, katıksız ve basit bir yanılsamadır. Öyle tereddütsüz bir şekilde nesne denilen şeyin bir anlamı yoktur, o başka bir şeyin, bilginin herhangi bir çerçevesine konması mümkün olmayan bir gerçek ötesiliğinin yansıması olarak oradadır. Çünkü bilgi, var oluşun çeşitli halleri, mevcudiyetin çeşitli düzeyleriyle aynı

şekilde vardır. Eğer nesnellik bu bağlamda kurgusalsa, onun ardındaki öznellik daha fazla kurgusaldır (Shayegan, 1992, s. 34).

Elbette sırf toplumsal gerçeğin görel bir yönü olması hasebiyle bu tür savlar lehine nesnel gerçeği göz ardı edecek değiliz. Bu noktada nesnel gerçeklikle ne kastedildiğinin netleştirilmeye muhtaç olduğu açıktır. Erich Rothacker nesnel gerçeği doğa bilimleriyle özdeşleştirirken, bunun karşısına koyduğu toplumsal gerçeği tinbiliminin konusu sayar.

Doğa araştırmacısı "*nesnel gerçeklik bilgisi*" elde etmeye çalışır. O, doğada uzay ve zaman içinde zaten önceden bulunan bir nesneyi, kendi yasal yapısı içinde kavramak, o nesnenin nedensel oluşumunu bilmek ister. Buna karşılık tinbilimci, genellikle, doğada verili halde bulunan nesnelere değil, tersine insan eserlerini, yani bir zamanlar belirli niyet ve amaçlardan hareketle biçimlendirilmiş olan şeyleri dikkate alır ve onun görevi bu eserlere bakarak bu niyet ve amaçları yeniden bulup ortaya çıkarmaktır. Demek ki, bir kez daha tekrarlayalım; tinbilimci gerçekte olanı bilmek değil, tersine anlam taşıyanı yeniden bilmek peşindedir. (Rothacker, 1995, s. 13)

Rothacker'ın bilgiyi iki kategoriye ayırması anlaşılır bir şeyken, bu kategoriler üzerinden bilimleri ayrıştırması çok da anlamalı değildir. Berger ve Luckmann'ın belirttiği gibi (2008, s. 189), "toplum hem nesnel/ objektif hem de özne/ sübjektif bir gerçeklik olduğu için, topluma dönük her uygun teorik anlayışın bu iki veçheyi de kavraması zorunludur." Bu iki bilgi türünü topluma uyarladığımızda, nesnel gerçeği toplumların, hatta belli bir toplum içindeki belli toplumsal grup ya da katmanların, anlam dünyalarına göre değişmeyen bilgi şeklinde tarif edebiliriz. Örneğin, bir toplumda ailelerin ortalama çocuk sayısı üçken, bir diğerinde iki olması nesnel bir gerçeklikken, bu ortalamaların bu şekilde olmasını sağlayan farklı anlam dünyaları görel bir gerçeğe tekabül eder. Teoride ayırımın bu şekilde yapılması pratikte işleri kolaylaştırmamaktadır elbette. Zira araştırmacı, bilgiyi çoğunlukla yine norm yüklü bireylerin beyanlarından derlemektedir. Elbette sırf bundan dolayı toplumsal araştırmalarda nesnel bilgiyi edinmenin imkânsız olduğu gibi bir sonuca varılamaz. Bilakis, günümüz toplumsal araştırmalarının en kullanışlı yöntemlerinden birisi olan taramalar (anket), bireylerin beyanlarının nesnel bir gerçeği yakalamak için kullanılabileceği varsayımı üzerinden temellenir. Hakikaten de iyi seçilmiş bir örneklem grubuna uygulanan iyi tasarlanmış bir anket, nihayetinde topluma dair bir takım nesnel gerçeklikleri yakalamayı başarır. Bu yüzden de bulgularda ortaya çıkabilecek bir tutarsızlık genelde araştırmanın tasarımı ya da araştırma sürecinden kaynaklı bir kusur olarak görülür. Oysa, katılımcının doğru beyanatta bulunmasını temin edecek sihirli bir formül olmadığına göre, araştırmanın her bir basamağında ne kadar özenli olunursa olunsun, nesnel gerçeğin ortaya konabileceğinin bir garantisi yoktur. Dolayısıyla beyanlarında samimi olmayan katılımcıların oranı ve dağılımı elde edilmeye çalışılan nesnel gerçeğin anlaşılmasına yardımcı olabilir ya da belli bir derece onu çarpıtabilir. Örneğin "Şövalyeler ve Hilekârlar" olarak bilinen meşhur kurguda anlatılan (Smullyan, 1978, ss. 20-35), insanların yarısının dürüst, diğer yarısının ise hilekâr olduğu o toplulukta bir anket çalışması yapmak isteyen bir sosyolog için gerçeklik nasıl bir şey oldurdu acaba? Araştırma sonucunda elde edilen bulgular titizlikle ele alındığında, toplumun iki katmanı olduğu, gerçeğin de bu iki katman doğrultusunda farklılık arz ettiği tespit edilebilir. Fakat araştırmacı, toplumun dürüstlük üzerinden ayrılmış olduğuna aşına olmadığı sürece, bu farklılaşmanın toplumsal katmanlar arasında gerçeğin farklı şekillerde inşa edilmesinden kaynaklandığına hükmedecek; ortaklaşma gerektiren bir fiile dönük soruya hilekârlarla dürüstlerin verdikleri cevapları karşılaştırmadığı sürece de nesnel gerçeğin büküldüğünü belki de fark edemeyecektir. Diyelim ki araştırmacı bir ailede ortalama kaç çocuk olduğunu merak etsin ve dürüst olanların beyanlarına göre ailede ortalama 3 çocuk hesaplarırken, hilekarların cevaplarına göre 5 çocuk hesaplasın. Bu durumda, ortalama çocuk sayısı 3 olması gerekirken 4 olarak hesaplanacaktır. Bu ortalama göze batmadığı sürece de araştırmacı bu sonuca razı gelecek, ya da en iyi ihtimalle toplumun iki kesimi arasında çocuk sahibi olma pratiklerinin farklı olduğu şeklinde bir yorum geliştirecektir. Şimdi de tüm dürüst olanların kadın, hilekarların ise erkek

olduğunu farz edelim. Çiftlerin birisine göre farklı diğerine göre farklı çocuk olmayacağına göre, araştırmacı gerçeğliğin büküldüğünü daha rahat bir şekilde fark edecek, fakat tarafların gerçeğliğe göre konumunu tespit edemediği sürece de gerçeğliğin ne olduğunu hiçbir zaman bilemeyecektir.

Bu çalışma 2020 yılında Gaziantep'te Suriyeli göçmenlerle yerlilerin durumlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini ve birbirlerine karşı olan tutumlarını ölçmeye çalıştığımız bir tarama araştırmasında ortaya çıkan tam da buna benzer bir çıkmazı konu edinmektedir.4 Demografi, çalışma, barınma, eğitim, sağlık gibi birçok başlıkta her grubun kendi durumlarına dönük elde ettiğimiz bulgular başta Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri olmak üzere başka araştırmalarca da desteklenirken; konu karşılıklı somut ilişkilere yönelik ölçümlere gelince nesnel gerçeğliğin daha kaygan olduğu ortaya çıktı. Bir gruba göre ilişkiler yoğunken diğerine göre az çıkıyordu, birine göre zamanla artarken diğerine göre azalıyordu. Bu türden belli bir nesnel gerçeğliğin gruplar-arası farklılaşmasına odaklanan bu yazı, ortaya çıkan çelişkinin nasıl ele alınması gerektiğine dair metodolojik bir kavrayışa ulaşmayı amaçlarken, aynı zamanda gerçeğliğin büküldüğünün nasıl anlaşılabileceği konusunu sorunsallaştırmaktadır.

Nesnel Gerçeğliğin Gruplar-arası Bükümü

2020 yılı TÜİK verileri, Türkiyelilerle Suriyeler arasında yapılan evliliklerin %79,2'sinin Türkiyeli erkeklerle Suriyeli kadınlar; %20,8'inin ise Türkiyeli kadınlarla Suriyeli erkekler arasında gerçeğleştiğini ortaya koymaktadır.5 Aynı yıla ait Gaziantep için bizim yaptığımız araştırmada bu oranlar, sırasıyla %78,4'e karşılık %21,6 şeklinde tespit edilmiştir. Sonuçların birbirine oldukça yakın olması iki araştırmanın bulgularının gerçeğ hayatta ciddi bir karşılığının olduğunu göstermektedir. Nitekim Suriyeli kadınların yaptıkları evliliklerin erkeklerin yaptıkları evliliklerin neredeyse dört katı olması, savaşla birlikte Suriyeli kadınların sosyo-ekonomik pozisyonundaki gerileme, göçmen toplumun yerli toplumla ilişki kurma isteği, Türkiye'de "bakıma muhtaç"6 erkeklerin bu tür evliliklere dönük talepleri ile ekonomik krizin ürettiği işsizlik ve düğün masraflarının artmasıyla genç erkekler arasında Suriyeli kadınlarla evliliklerin daha cazip hale gelmesi gibi bir dizi faktörle açıklanabilir. İki araştırma arasındaki küçük farkı ise Gaziantep'teki Suriyeli oranının Türkiye ortalamasının üstünde olması ve kentin kendine has dinamikleriyle açıklamak mümkün. Bunun benzeri akla yatkın açıklamalar getirebildiğimiz sürece bulgunun geçerliğini çok da sorgulamaya gerek duymuyoruz. Ancak veriyi Suriyeli ve Türkiyelilerin beyanlarına

⁴ CARE International ve IOM tarafından desteklenen bu araştırmanın veri toplama süreci 23 Haziran-13 Temmuz tarihleri arasında gerçeğleştirildi. Araştırma bünyesinde Gaziantep kent merkezinde bulunan toplam 300 mahalleden Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı 180 mahallede haneleri temsilen 2.280 Suriyeli, 2.258 Gaziantepli yerli bireyle görüşüldü. Araştırma yerlilerle göçmenler arasındaki ilişkileri öncelediği için örneklemede mümkün mertebe aynı mahallelerde yaşayan göçmenlerle yerlilerin benzer oranlarda temsiline özen gösterildi. Bulgular "*Gaziantep Monitörü 2020*" adı altında 3. Cilt olarak yayımlanmıştır. Bu makalede söz konusu araştırmada elde edilen komşuluk ilişkilerine dönük kimi veriler incelenmektedir.

⁵ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>

⁶ Buradaki bakıma muhtaçlıkla kavramın gündelik hayatta kullanılan şekli kastedilmektedir. Toplumda, kadının belli bir yaştan sonra eşini kaybetse bile, ekonomik anlamda muhtaç olmadığı sürece, kendi başına hayatını idame ettirebileceği düşünülürken, erkeğin hangi yaşta olursa olsun bir kadına muhtaç olduğu varsayılır. Bu yüzden de özellikle eşini kaybeden belli bir yaşın üstündeki erkekler için "önüne bir tabak yemek koyabilecek, elbisesini yıkayabilecek" bir kadının nerdeyse şart olduğu düşünölmektedir. Bu tür erkelerin ise "dul/yaşlılık maaşı" ya da ölen anne babalarının emekli maaşını aldıkları için Türkiyeli kadınların kendileriyle evelenmeye yanaşmadıklarına dönük sitemlerinin olduğunu biliyoruz. Bu anlamda ekonomik güvenceden yoksun Suriyeli kadınların daha potansiyel birer aday olduklarına dönük yaygın bir algı olmasının yanı sıra, fiiliyatta da bu tür evliliklerin yapıldığını biliyoruz. Bazı örnekler için bkz. Açıkgöz, 2020a, ss. 70-71.

göre ayıştırdığımızda karşımıza farklı bir gerçeklik çıkar: Her grubun kendi erkeklerinin evlenme oranları TÜİK ortalamasının üstünde çıkarken, kadınlarının evlilikleri bu ortalamanın altında çıkmaktadır. Bu sonucun örneklemeden kaynaklı bir tesadüf mü olduğu, yoksa her iki toplumda cinsiyetlerin yüklendiği anlamın gerçekliği bükme etkisi mi olduğu üzerinde düşünmeye değer bir konudur.

Tablo 1: Gaziantep'te Suriyelilerle yerliler arasında gerçekleşen evliliklerin TÜİK verileriyle karşılaştırılması

	TÜİK Verisi	Suriyelilere Göre		Gaziantep'lilere göre	
	%	%	TÜİK Farkı	%	TÜİK Farkı
Suriyeli Kadın-Türkiyeli Erkek	79,2	75,6	-3,6	82,6	3,4
Suriyeli Erkek-Türkiyeli Kadın	20,8	24,4	3,6	17,4	-3,4

Elbette bu tablonun bir tesadüf olma ihtimali göz ardı edilemez. Zira nesnel gerçekliğin bükümünün her veri seti için aynı sarahatte tespit edilmesi ya da kanıtlanması mümkün değildir. Örneğin, 2020 yılı araştırmamızda Gaziantep'lilerin aylık geliri 2.933 TL çıkarken, gideri 2.680 TL olarak tespit edildi (Gültekin et al., 2021, s. 21). Bu veri, birikim yapamayan yoksul Antep'lilerin kanıtı olarak sunulabilir. Öte yandan, Suriyelilerin aylık ortalama geliri 2.312 TL olmasına karşın, gideri 2.516 TL bulunmuştur. Kazandığından daha fazla harcamak çok mümkün olmadığına göre (borçlanmayı saymazsak) burada ilk akla gelebilecek şey Suriyelilerin gelirini düşük gösterdiğidir. Suriyelilerin geliri giderinden biraz da olsa fazla çıksaydı, beyanın doğru olup olmadığını çok da sorgulamaya gerek kalmayacaktı. Zira, mültecilerin gelirinin yerli halkın gelir ortalamasından düşük çıkması veriyi güvenilir görmenin neredeyse yegâne kıstasıdır ve “yoksul mülteci” imajını yıkmadığı sürece de verinin geçerliliğinden çok da kuşku duymaya lüzum görülmemektedir. Oysa gruplardan bir tanesinin ya da her ikisinin birden gelirini düşük göstermediklerine nasıl emin olabiliriz ki?

Nesnel gerçekliğin bükümünü en net zamana bağlı ve gruplar arasındaki çelişkilerde tespit edebiliyoruz. Murat Erdoğan'ın düzenlediği iki araştırmada “Türklerle hiç sohbet ettiniz mi?” gibi bir soruya olumlu yanıt veren Suriyeli göçmenlerin oranı 2017'de %75,5'iken, 2019 yılında %81,7'ye çıkmıştır. Buna benzer bir şekilde onlarla alışveriş yapmak, iş ilişkisi kurmak, dostluk/arkadaşlık etmek gibi ilişkilere dönük sorulara olumlu yanıt oranlarında aynı şekilde yukarı yönlü eğilimler kaydedilmiştir. Fakat muadil sorular Türkiyelilere sorulduğunda bu sefer ilişkilerde zamana bağlı bir artış yerine aşağı yönlü bir eğilim görölmektedir. Olumsuz ilişkilere dönük sorularda ise eğilim tam tersi istikamette çıkmaktadır: Bu sefer Suriyelilerde düşüş eğilimi görölrken, Türkiyelilerde bu ilişikleri deneyimleme yukarı yönlüdür.

Tablo 2: Suriyeli göçmenler ve yerlilerin beyanlarına göre birbirleriyle olan bazı ilişikilerin sıklığı

	TR		SR	
	2017	2019	2017	2019
Sohbet etmek	46,1	38,0	75,5	81,7
Alışveriş yapmak	26,5	19,6	72,9	74,8
İş ilişkisi kurmak	15,6	12,2	65,6	68,1
Dostluk/arkadaşlık etmek	14,2	12,1	56,9	73,8
Sorun yaşamak	10,6	12,9	10,6	6,7

Kaynak: (Erdoğan, 2020, ss. 65, 155)

Bu tabloda potansiyel iki tür gerçeklik bükümü bulunmaktadır. Birincisi gerçekliğin zamansal bükümüdür. Olumlu ilişkilere dönük bildirimlerinde Türkiyelilerin, olumsuz ilişkilere dönük olanlarda ise Suriyelilerin beyanlarında gerçekliğin zamansal bükümü gerçekleşmiş olabilir. Zira sorulan soruların mantığı gereği, nüfusta önemli bir değişim olmadığı sürece, bu tür bir eylemin deneyimlenme oranının sürec içinde ya aynı kalma ya da

artma eğilimi taşıması gerekir. Bu hususu şu şekilde açabiliriz: 10 kişiye iki farklı tarihte, hayatlarında hiç tiyatroya gidip gitmediklerini sorduğumuzu; söz konusu etkinliğe, 5 kişinin ilk araştırmanın yapıldığı tarihten önce; 3 kişinin ise iki araştırma arası dönemde gittiğini varsayalım. Nüfusta bir değişim olmadığı sürece, ilk araştırmada tiyatroya gidenlerin oranının %50; ikinci araştırmada %80 çıkması gerekir. Eğer iki araştırmanın yapıldığı tarihler arasında, bu nüfusa, daha önce tiyatroya hiç gitmemiş 6 kişi daha katılırsa, o zaman ikinci araştırmanın bulgusu %50'ye inecektir. Böylece, sanki sinemaya gidenlerin sayısında herhangi bir değişim vuku bulmamış gibi görünecektir. Hâlbuki her halükârda bu deneyimi yaşayanların sayısı 5 kişiden 8 kişiye çıkmıştır.

Bu duruma somut bir örnek vermek gerekirse, 2017 ve 2020 yıllarında Gaziantep'te yaptığımız tarama araştırmalarında Suriyeli göçmenlere yerli komşularının kendilerine, kendilerinin de komşularına hiç yemek gönderip göndermediğine dönük bir çift soru sormuştuk. Ortaya çıkan sonuca göre 2017 yılında yerli komşularından yemek geldiğini belirten Suriyelilerin oranı %50,3'iken; yerli komşularına yemek gönderdiğini söyleyenlerin oranı %53,3 olarak tespit edilmişti. 2020 yılında ise yerli komşularından yemek geldiğini belirten Suriyelilerin oranı %42,2 olurken; yerli komşularına yemek gönderdiğini belirtenlerin oranı %41,7 olarak tespit edildi. Görünüşe göre 2017 yılından 2020 yılına gelindiğinde ilişkiler zayıflamıştır. Bu düşüş nüfus artışında kaynaklanmışsa bir yanılısma; değilse, gerçekliğin büküldüğü anlamına gelir.

Tablo 3: Suriyeli göçmenlere göre yerli komşularıyla aralarındaki yemek gönderme pratiği

	2017	2020
Gaziantepli Komşularına Yemek Gönderen Suriyeliler	53,3	41,7
Suriyeli Komşularına Yemek Gönderen Gaziantepliler	50,3	42,2

Aralık 2017 yılında Gaziantep'teki Suriyeli nüfusu 350,067 kişi iken, Haziran 2020 yılında bu sayı 450,611 kişidir.⁸ Buna göre yukarıdaki oranların karşılık geldiği nüfus hesaplandığında komşularına yemek gönderen Suriyelilerin oranı gerçekte %0,3 artarken, Suriyelilere yemek gönderen Gaziantepli komşuların oranı %7,6 artmıştır. Dolayısıyla, aslında Suriyelilerin beyanlarında herhangi bir tutarsızlık yoktur.

Tablo 4: Gaziantepli komşularıyla aralarında gerçekleşen yemek gönderme pratiğini deneyimleyen Suriyelilerin Toplam nüfusta karşılık geldiği kişi sayıları

Yıl	Gaziantep'teki Suriyeli Nüfus	Gaziantepli Komşuya Yemek Gönderimi		Gaziantepli Komşunun Yemek Gönderimi	
		%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı
2017 (Aralık)	350.067	53,3	186.586	50,3	176.084
2020 (Haziran)	448.860	41,7	187.175	42,2	189.419
Değişim Oranı (%)	28,2		0,3		7,6

Benzer bir hesaplama Erdoğan'ın araştırması için yapıldığında⁹ bu düşüşlerin nüfusla alakalı olmadığı görülmektedir. Örneğin söz konusu oranların doğru olduğu ve Türkiye'deki

⁷ Bu araştırmanın sonuçları için bkz. (Gültekin et al., 2018).

⁸ Nüfusun hesaplanmasında söz konusu ayların seçilmesi, saha araştırmaların yapıldığı zamana en yakın verileri sunmalarıdır. İlk araştırmanın saha çalışmaları 2017 yılı Aralık ayında gerçekleştirilirken, ikinci araştırma 2020 yılı Temmuz ayında gerçekleştirildi. Bu veriler için bkz. <https://multeciler.org.tr/tag/suriyeli-sayisi/>

⁹ Murat Erdoğan'ın kullandığı verilere göre 2017 yılında Türkiye'deki Suriyeli nüfus 3.426.786 kişiden müteşekkilen, 2020 yılında 3.576.370 kişiye çıkmıştır (Erdoğan, 2020, s. 24). Aynı yıllarda Türkiye nüfusu

tüm nüfusu temsil ettiği varsayıldığında Suriyelilerle sohbet etme deneyimi yaşamış kişilerin sayısı 2017’de yaklaşık 37 milyonken, 2019’da 32 milyona inmiştir. Benzer bir şekilde Tırkiyelilerle sorun yaşamış Suriyelilerin sayısı yaklaşık 363 binden 240 bine inmiştir. Zamanla deneyimin silinmesi mşmkşn olmadığına gşre ya araştırmadan ya da beyandan kaynaklı bir sorun var demektir. Eğer problem araştırmanın tasarımından kaynaklı olsaydı, iki topluluk arasında olumlu ve olumsuz ilişkilerde bu denli sistematik karşıtlığın çıkmaması gerekir. Bu da insanın aracılığının nesnel gerçekliği bşkmesi fikrine daha fazla kredi verebileceğimiz anlamına gelir.

Tablo 5: *Suriyeliler Barometresi* araştırması bulgularına gşre hesaplanan 2017 ve 2019 yıllarında belli ilişkiler kuran Tırklerle Suriyelilerin nüfusundaki değişim oranı

	Tırklerin beyanlarına gşre fark %	Suriyelilerin beyanlarına gşre fark %
Sohbet etmek	-15,2	12,9
Alışveriş yapmak	-23,9	7,1
İş ilişkisi kurmak	-19,5	8,3
Dostluk/arkadaşlık etmek	-12,3	35,4
Sorun yaşamak	25,2	-34,0

Murat Erdoğan’ın yukarıdaki bulgularında ikinci olarak gerçekliğin gruplar-arası bşkşmş gşrşlmektedir. Erdoğan’ın araştırmasında tüm olumlu ilişkiler Suriyelilere gşre zaman içinde artarken Tırkiyelilere gşre azalmıştır. Olumsuz ilişkilerde ise durum bunun tam tersi olmaktadır. O zaman 2017 yılından 2019 yılına gelindiğinde Suriyeli gşmenlerle yerlilerin ilişkilerinde bir artış mı olmuştu yoksa bir azalış mı? Bulgular çelişkili olunca haliyle yorumlar çelişkili olmaktadır. Murat Erdoğan, Tırkiyelilerin verdikleri cevapları değerlendirirken ilişkilerin zayıf ve gşn geçtikçe de “beklenin aksine” zayıfladığını iddia ederken, Suriyeli gşmenlerin beyanlarını yorumlarken geçen iki sene içinde Suriyelilerin daha yakınlaştıklarını belirtmektedir.

Veriler Tırk toplumunun Suriyelilerin farkında olunduğunu ve birlikte yaşamın gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Ancak farkındalığın sonrasında “ilişkinin yoğunluğu/niteliği” araştırıldığında, oldukça mesafeli ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır. Daha da dikkat çekici olan, beklenenin aksine sosyal ilişki biçimlerinin artması beklenirken, SB-2017 çalışmasına gşre azalması trendidir. (Erdoğan, 2020, s. 65)

Ancak hem sosyal mesafe leekleri hem de sosyal ilişki yoğunlukları bakımından 2 sene içinde Suriyelilerin Tırk toplumuna belirgin biçimde daha da yakınlaştıklarını ve bunun için çaba gşsterdiklerini ortaya koymaktadır. (Erdoğan, 2020, s. 155).

Karşılıklı bir eylemde bir tarafın eylemi nasıl oluyor da zamanla artış kaydederken, diğer tarafınki dşişer? Burada açıktır ki mantıksal bir tutarsızlık bulunmaktadır. Zira ben birisiyle yemek yemişsem mantıken o kişinin de benimle yemiş olması gerekir. Bu elişkenin nedeni olarak ilk akla gelen, araştırma sşrecinden kaynaklı bir kusurun olduğudur. Erdoğan’ın araştırmasının gşvenilirliğine kefil olamazsak da benzer çelişkiler yşrşttüğşmşz başka nitel ve nicel çalışmalarda da ortaya çıktığı için bu sorunun salt araştırma sşreciyle alakalı olmadığını sşyleyebiliriz. elişkinin, her iki grubun demografik yoğunluklarının farklılığından kaynaklı olduğu iddia edilebilir belki. Daha açık ifade edilecek olursa, Suriyelilerin nüfusu, yerlilerin nüfusunun %4 gibi bir oranına tekabül etmektedir. Dolayısıyla toplumsal bariyerleri ve mekanizmaları bir tarafa bırakırsak eğer, bir Suriyelinin matematiksel olarak bir Tırkiyeliyle ilişki kurma olasılığı bir Tırkiyelinin bir Suriyeliyle ilişki kurma olasılığından her zaman için

daha fazladır. Suriyelilerin ilişkilerinin daha fazla çıkması kısmen bununla alakalı olabilir. Eğer topluluklar arasındaki nüfus farkı bu sonuçta o kadar etkili olsaydı, grupların gerek olumlu gerekse de olumsuz ilişkilere yönelik bildirimlerdeki oransal farklılıkların birbirleriyle tutarlı olması gerekirdi. Yani bir Suriyelinin bir yerliyle arkadaşlık kurması olasılığı bir yerlinin Suriyeliyle arkadaşlık kurmasından daha fazla ise aynı şekilde problem yaşama olasılığının da fazla olması gerekir. Oysa Suriyelilerin olumlu ilişkilerdeki (Sohbet, alışveriş, iş ilişkisi, dostluk) yüzdesi Türkiyelilerin 2-3 katıyken, olumsuz ilişkilerdeki (sorun yaşama) oranları tam tersi bir tablo ortaya koymaktadır. Burada üzerinde durulması gereken esas seçenek, grupların bir şekilde gerçekliği çarpıttıklarıdır. Buradan hareketle, Türkiyelilerin olumlu ilişkileri, Suriyelilerin ise olumsuz ilişkileri olduğundan daha az gösterme gibi bir eğilim taşıdıkları iddia edilebilir mi?

2017 araştırmamız sadece Suriyeli göçmenleri kapsadığından, yerlilerin beyanlarıyla karşılaştırma şansımız bulunmasa da Erdoğan'ın araştırmalarına yansıyan gruplar-arası çelişkilerin varlığını her iki grubu kapsayan 2020 yılı araştırmasında sorgulayabiliriz. Araştırmada hem Gaziantep'li yerlilerin hem de Suriyeli göçmenlerin bildirimleri, Gaziantep'linin göçmenlere daha fazla oranda yemek gönderdiklerini ortaya koymaktadır. Ancak her iki grubun yemek alışverişine dönük bildirimleri arasında ciddi oransal farklar bulunmaktadır. Suriyelilere göre yemek üzerinden kurulan ilişki oldukça yüksek olup, her iki tarafın ilişki kurma düzeyleri birbirine yakındır. Gaziantep'liye göre ise kurulan ilişki göçmenlerin beyanlarına nazaran daha zayıf, yerlilerin yemek üzerinden ilişki kurma pratikleri de göçmenlerinkine nazaran çok daha fazladır.

Tablo 6: Suriyeli göçmenlerle yerli Gaziantep'liye göre 2020 yılında birileriyle gerçekleştirdikleri yemek alışverişi

	Gaziantep'liye Göre	Suriyelilere Göre
Suriyelilerin Gaziantep'li Komşulara Yemek Gönderme Oranı	27,9	41,7
Gaziantep'linin Suriyeli Komşulara Yemek Gönderme Oranı	35,5	42,2

Araştırmamız, yerlilere göre ilişki daha zayıfken göçmenlere göre daha güçlü olmasının yerli-göçmen nüfuslarının oranlarıyla alakalı olmadığını daha somut bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu tarz bir ilişkinin elbette basit bir istatistiği yoktur. Örneğin bir yerli aile 10 Suriyeli göçmen aileye birer tas çorba gönderebilir ve söz konusu Suriyeli aileler de bu fiile kısmen ya da bütünüyle mukabelede bulunabilir. Elbette tam tersi de olabilir. Yani bir Suriyeli aile 10 yerli aileye yemek göndermiş olabilir. Yine de tüm diğer faktörler bir tarafa bırakıldığında istatistiki olarak yerlilerin göçmenlere göre daha az oranda ilişki kurması anlaşılabilir bir durumdur. Zira araştırmanın sahası olan Gaziantep kent merkezinde Suriyelilerin yerli nüfusa oranı %21,6 civarındadır. Yani bir göçmenin bir yerliyle tanışma olasılığı, bir yerlinin bir göçmenle tanışma olasılığından çok daha fazladır. Ne var ki, araştırmamızda bu tarz sorular sadece "öteki" gruptan komşusu olanlara sorulduğundan, iki grubun nüfusundaki sayısal farklılık cevapları aslında çok da etkilemez. Zaten gruplar-arası ilişkileri daha iyi yakalamak için araştırmamızın örneklem grupları Suriyeli nüfusun yoğun yaşadıkları mahallelere göre ölçeklendirildi. Araştırmaya dahil edilen yerli haneler (2.258 hane) de mümkün mertebe anket uygulanan Suriyeli hanelere (2.280 hane) yakın yerlerden seçildi. Böylelikle de Suriyeli göçmenlerin yerel nüfustan daha fazla olduğu on mahallede¹⁰ nüfusun

¹⁰ Gaziantep'te araştırmaya dahil ettiğimiz *Alaybey, Aydınbaba, Bey, Bostancı, Karagöz, Kılınçoğlu, Kozanlı, Savcılı, Suyabatmaz* ve *Tışlaki* mahallelerinde Suriyeli göçmen nüfusu yerli nüfustan daha fazladır.

bu tablodaki etkisini gerçekçi bir şekilde test etme olanağı bulabiliyoruz. Eğer nüfusun büyüklüğünün bu çelişkide belirleyiciliği olsaydı, bu tarz mahallelerde grupların bildirimleri arasındaki çelişkilerin tersine dönmesi gerekir. Yani yemek mübadelesinin yerlilerin beyanına daha çok yansması gerekir. Fakat bırakın tablonun değişmesini yerlilerin beyanlarına göre ilişkiler daha da düşük, Suriyelilerin beyanlarında ise daha yüksek çıkmaktadır.

Tablo 7: Suriyeli Göçmen nüfusun yerli nüfustan daha fazla olduğu mahallelerde Suriyeli göçmenlerle yerli Gaziantepililere göre 2020 yılında birileriyle gerçekleştirdikleri yemek alışverişı.

	Gaziantepililere Göre	Suriyelilere Göre
Suriyelilerin Gaziantepli Komşulara Yemek Göndermesi	20,8	44,8
Gaziantepilerin Suriyeli Komşulara Yemek Göndermesi	32,1	46,4

Beyanlar arasındaki farklar önemsiz gibi gelebilir; hatta çelişki olarak bile görülmeyebilir. Fakat, yemek mübadelesinde karşılıklılık ilişkisini merak eden bir araştırmacı için bu farklılık göz ardı edilecek bir şey değildir. Zira, bir yerliye göre bir göçmen ailenin yemek gönderdiği her bir yerli aileye karşılık, bir yerli 1,3 aileye yemek göndermektedir. Ancak Suriyeli göçmene göre bu oran nerdeyse eşittir. Daha açık konuşmak gerekirse, yerlilere göre yemek gönderdikleri Suriyeli ailelerin ancak %77’i mukabelede bulunurken, Suriyelilerin beyanın göre mukabelede bulunma oranı %99’dur. Konuya bu açıdan bakılınca, hem gerçekliğin gruplara göre nasıl değiştini, hem de söylem farkının nesnel gerçekliği nasıl büküğünü daha iyi görebiliyoruz. Yorumlar arasında bu denli tutarsızlıklar olduğuna göre yorumda hangi grubun referans olarak kullanılacağı, her iki grubun da gerçekliği bükme olasılığı olduğuna göre, gerçekliğin nasıl ele alınacağı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Referans Grubu Olarak Makul Olan

Tarama araştırmalarında gerçeklik çoğunlukla genel ortalama üzerinden yorumlanmaktadır. Katılımcıların ortalama geliri, ortalama çocuk sayısı, belli bir konudaki ortalama tavrı gibi... Her örnekleme dağılımı ne kadar homojense, standart sapma ne kadar küçükse, ortalama üzerinden yapılan yorum da gerçeklikle o kadar çok örtüşür. Bu anlamda verinin güvenilirliğini test etmenin bir yolu veriyi kesitlere/alt gruplara göre yeniden analiz etmektir.¹¹ Eğer incelenen kesitler arasında anlamlı bir farklılaşma varsa ve de bu kesitler birer sosyolojik gruba denk düşüyorsa, gerçekliğin bükümünün sosyolojik bir olguya tekabül ettiği sonucuna varılabilir. Zira, kimi zaman örnekleme oluşturan alt grupların birbirinden farklı gerçeklikleri olabilmekte ya da örnekleme oluşturan özel bir grup genelden çok farklı bir gerçeklik sergileyebilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, kadınlarla erkekler arasında ya da yerlilerle göçmenler arasında anlamlı farkların çıkması, cinsiyet ya da etnik temelli sosyolojik bir olgunun yansması olarak kabul edilebilir. Elbette ki bu farkın olgusal bir değer taşıması için, katılımcıların, en azından bir kısmının, gerçekliği neden ya da nasıl çarpıtmış olabileceklerini açıklamak gerekir.

Buradan hareketle, mevcut veri cinsiyet üzerinden tekrar analiz edildiğinde, farklılaşmanın belli bir cinsiyete özgü eğilimlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığı ortaya konabilir. Nitekim, Suriyeli göçmenlerin yerli komşularına yemek gönderip göndermediği sorusuna en fazla olumlu yanıt veren grup Suriyeli erkekler olurken; en az olumlu yanıt yerli erkeklerden gelmiştir. Öte yandan, Gaziantepililerin Suriyeli komşularına yemek gönderip

¹¹ bkz. “temsil güvenilirliği” (Neuman, 2010, s. 278)

göndermediği sorusuna bu sefer cinsiyetler arası beyanlar daha az farklı olsa da sıralama aynı şekilde çıkmaktadır. Yine Suriyeli erkekler en fazla bildirimde bulunan gruptur, yerli erkekler en az olan gruptur. Buradan, beyanatlardaki heterojenleşmenin büyük oranda iki zıt kutbu oluşturan yerli ve mülteci erkeklerin beyanlarıyla alakalı olduğu net bir şekilde görülebilmektedir.

Tablo 8: Suriyeli ve Gaziantepli kadın ve erkeklere göre yemek mübadelesi

	Suriyelilerin Yemek Gönderimi		Antepililerin Yemek Gönderimi	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Gaziantepli	22.8	30.6	31.7	37.5
Suriyeli	44.1	38.9	42.4	42.0

Veriyi bu şekilde analiz etmek, bir taraftan yeni bir şey söylemeyi mümkün kılarken, bir taraftan da durumu daha çetrefilli hale getirmektedir. Zira daha önce her bir bildirim için birbirinden farklı iki sonuç varken, bu haliyle dört ayrı sonuç ortaya çıkmaktadır. Yerli kadınlara göre Suriyelilerle Gaziantepililer arasındaki yemek değişimi farklı bir gerçekliği yansıtırken, yerli erkeklere göre daha başkadır. Aynı şekilde Suriyeli erkek ve kadınlar da daha farklı gerçeklikler sunarlar. O halde sorumuzu hangi topluluğun hangi cinsiyet grubunun beyanının daha makul olduğu şeklinde yeniden formüle edebiliriz. Burada makullüğü Max Weber'in "ideal tip"inde olduğu gibi farklı gerçeklikleri anlamak için kullanılan bir referans noktası olarak düşünmek gerekir. Aradaki fark: Weber ideal tipi düşünsel kriterler üzerinden kurgularken; buradaki makul olan, bazı matematiksel hesaplamalar üzerinden kurgulanacaktır.

Normalde bu tür analizlerde, her soru için dört grubun ortalaması alınır ve ortalamaya en yakın olan makul olarak kabul edilebilir. Eğer her grubun beyanı eşit oranda şüpheliyse, ortalama işe yarayacaktır. Ancak, eğer bir grup gerçekte doğruya daha yakın bir beyanda bulunmuşsa, diğer grubun beyanındaki belli bir yöndeki sapma ortalamayı da olumsuz yönde etkileyecektir. Yine şövalyelerle hilekârlar örneğine dönecek olursak, eğer hilekârlar çocuk sayılarını rastgele bir şekilde, kimi eksik kimi yüksek bildirirse ortalama çok fazla değişmez. Ama büyük bir çoğunluğu sayıyı olduğundan yüksek ya da eksik söylerse, ortalama ister istemez gerçek ortalamasının üzerinde ya da altında hesaplanır. Kaldı ki, Suriyeli ve Gaziantepli örneklemlerinin her birisi farklı evrenleri temsil ettiğinden aritmetik ortalama işlevsel değildir. Bu tarz durumlarda çapraz bir sapma hesabı yapmak bize daha işlevsel bir referans noktası sunabilir. Şöyle ki, bir grubu oluşturan erkek ve kadınların bir soruya verdikleri yanıtın örtüşme derecesi o grubun iç tutarlılığını gösterecektir. Elbette bu, her tür soru için geçerli bir yöntem değildir. Bazı sorular cinsiyete göre değişebilmektedir. Örnek vermek gerekirse, "hiç Gaziantepli bir komşunuzun evini ziyarete gittiniz mi" gibi bir soruya Suriyeli kadınların verdikleri yanıtlardan elde edilen oranlar erkeklerinkinden oldukça düşüktür. Bu bulgu, grup içinde bir tutarsızlık olduğunu göstermekten ziyade, kadınların toplumdaki konumundan kaynaklanmaktadır. Burada yemek mübadelesini özellikle ele almamızın nedeni cinsiyete atfedilen kodlarından o kadar etkilenmemesidir. Çünkü eve giren ya da evden çıkan bir yemeği kadın kadar erkek de kolayca fark edebilir. Tabii, cinslerin mutfakla ilişkisinin farklı olduğu düşünülduğünde kadınların daha gerçekçi bir veri sunması beklenebilir. Eğer bu sav doğruysa, her iki grubun kadınlarının beyanları arasındaki çelişkinin erkeklerinkine oranla daha az olması gerekir. Diğer bir ifadeyle, bu türden bir karşılaştırma, gruplar-arası tutarlılığın hangi cinslerde daha fazla olduğunu görmeyi olanaklı kılacaktır. Sonuç olarak da grup-içi ve gruplar-arası farkların minimum kesişim noktası bize en tutarlı (makul) cinsi gösterecektir.

Suriyeli ve Gaziantepli kadın ve erkeklerin yemek mübadelesine dönük bildirimleri karşılaştırıldığında, her bir grubun farklı bir gerçeklik sunduğu görülmektedir: Gaziantepli erkeklere göre, Suriyeli bir ailenin yemek gönderdiği her bir Gaziantepli aileye karşılık

Gaziantepli bir aile, 1,4 Suriyeli aileye yemek göndermektedir. Gaziantepli kadınlara göre bu oran, bire karşılık 1,23; Suriyeli kadınlara göre 1,09 ve Suriyeli erkeklere göre 0,96'dır. Diğer bir ifadeyle, yerli erkeklerin beyanına göre ortaya çıkan gerçeklik, kendilerinin gönderdikleri yemeklere mukabelede bulunan Suriyeli ailelerin oranının %72 olduğudur. Yerli kadınlara göre bu oran %82'yken; Göçmen kadınlara göre daha yüksektir (%92). Suriyeli erkeklere göre ise gerçeklik bambaşkadır: Suriyeli aileler mukabelede bulunmakla kalmayıp, aldıklarından daha fazlasını (%104) veriyorlar.

Tablo 9: Her grubun kadın ve erkeklerine göre Suriyelilerin yemek gönderdiği bir yerli aileye karşılık bir yerli ailenin ilişki kurduğu Suriyeli aile sayısı.

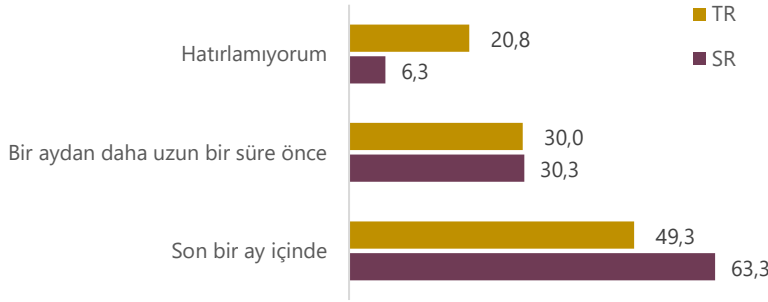
	Erkek	Kadın	Grup-içi Sapma
GZT	1,40	1,23	0,17
SRY	0,96	1,09	0,13
Gruplar-arası Sapma	0,44	0,14	

Buna göre, her iki soruya verilen beyanlarda yerli grubun erkek ve kadınlarının beyanları arasındaki fark Suriyeli göçmenlerinkine göre daha fazlayken; erkeklerin beyan farkı da kadınlarinkine göre daha fazladır. En az farkın kesişim noktası bize Suriyeli kadınların beyanlarının daha makul olduğuna işaret eder. Suriyeli kadınları referans noktası olarak kullandığımızda, bu gruba en yakın yanıtların Suriyeli erkelerden ve daha sonra yerli kadınlardan geldiği görülür. Yerli erkekler ise bu referans noktasına en uzak bildirimde bulunan grup olarak karşımıza çıkar. Bu hesaplama göre; Suriyeli göçmenlerin beyanın yerlilerin beyanına göre daha gerçekçi olduğu, kadınların beyanının erkelere nazaran daha gerçekçi olduğu,¹² yerli erkeklerin beyanının da gerçekliği önemli ölçüde büktüğü gibi üç sonuç ortaya çıkmaktadır. Peki bu sonuçlar ne kadar doğrudur?

Suriyelilerin olumlu ilişkilere dönük bildirimlerde daha gerçekçi veri sağladığını zaten Murat Erdoğan'ın araştırmasında da görmüştük. Yine yukarıda (Tablo 7) görüldüğü gibi hem gelen hem de giden yemek konusunda Suriyeli kadın ve erkelerin verdikleri yanıtlar yerlilere oranla birbirine daha yakındır. Dolayısıyla Suriyelilerin bildirimlerinin daha fazla tutarlı olduğunu söyleyebiliriz.

İlişkiye dönük sorduğumuz bir diğer soru da yerlilerin Suriyeli komşularına en son ne zaman yemek gönderdiğine dönüktür. Bu soruda şöyle bir eğilim ortaya çıkmaktadır: Suriyeliler Gaziantep'lilere oranla yakın geçmişteki yemek gönderimlerini daha çok yansıtırken, uzak geçmişle ilgili beyanlar oldukça benzerdir. İki grup arasındaki en büyük fark ise ne zaman gönderdiklerini hatırlamadıkları bildiren seçenekte ortaya çıkmaktadır. Normal koşullarda insanların, kendi davranışını, hele ki yemek gönderme gibi olumlu bir davranışsa, başkasının davranışından daha fazla hatırlaması beklenir. Ama yemek gönderdiğini söyleyen yerlilerin önemli bir oranı (%20,8) ne zaman yemek gönderdiğini hatırlamadığını iddia etmektedir. Yerlilerin beyanlarına yansıyan bu oranın bireylerin sıradan unutkanlıklarıyla açıklanamayacak denli yüksek olduğu aşikârdır. Bunun nedenleri bir tarafa, bu türden bir kolektif unutkanlığın gerçekliğin neden büküldüğünü anlamak açısından elzem olduğu aşikârdır.

¹² Suriyeli göçmenlerin beyanlarının yerlilere göre, kadınlarınsa erkeklere göre daha tutarlı olduğu diğer birçok ilişki sorusunda ortaya çıkmaktadır. Ancak diğer sorular Likert Ölçeği tipinde harılandığından somut ilişkiyle arzulan ilişki iç içe geçmektedir. Bu araştırma nesnel gerçekliğe odaklandığından bu tarz sorular ayrıca analiz edilmeyecektir.

Şekil 1: Suriyeli ve Gaziantepililere göre yerlilerin Suriyeli Göçmenlere yemek göndermesi

Kişi ister gerçekten unutmuş olsun, isterse de soruyu geçiştirmek amacıyla seçtiği bir tercih olsun, hatırlamama seçeneği ilişkiselliği daha düşük bir oranda yansıtacaktır. Yukarıdaki grafik dikkatli incelendiğinde yine olumlu bir davranışı Suriyelilerin daha çok ön plana çıkardığı, yerlilerin ise bunun tersi bir tutum sergiledikleri fark edilebilmektedir. Bu soruya “hatırlamıyorum” şeklinde cevap verenlerin çapraz bir karşılaştırması yapıldığında ise yine karşıma benzer sonuçlar çıkmaktadır. Suriyeliler arasında grup-içi sapma neredeyse yok denecek kadar azken, yerliler arasında oldukça yüksektir. Ve hatırlamama şıkkını en çok seçenler olarak yerli erkekler, gerçekliği en çok bükten grup olarak karşıma çıkmaktadır.

Tablo 10: Yerlilerin Suriyeli komşulara ne zaman yemek gönderdiği sorusuna “hatırlamıyorum” şıkkını işaretleyenlerin oranları

	Erkek	Kadın	Grup-içi Sapma
Gaziantepli	30,6	16,3	14,4
Suriyeli	6,5	6,2	0,2

Bütün katılımcıların, yanıtları aynı samimiyette cevap verdiğini düşünürsek, mutfağın cinsiyet rolleri bağlamındaki anlamından yola çıkarak, yemek üzerinden gerçekleşen bir ilişkiye kadınların daha çok maruz kalması, dolayısıyla da bu ilişkiyi daha çok hatırlamaları ya da daha gerçekçi yansıtmaları anlaşılır bir şeydir. Nitekim 2017 araştırmamızda, Suriyelilerin aldıklarından daha fazla yemek gönderen taraf olarak yansımaları çok makul gelmediğinden, veriler cinsiyete göre tekrar ele alınmış; ilişkinin fazla çıkmasının temel nedenin erkeklerin yanıtlarıyla alakalı olduğu tespit edilmişti (Soyudoğan, 2020b, s. 271). Dolayısıyla gerek 2017, gerekse de 2020 araştırmasına yansıdığına göre, yerli erkeklerin gerçekliği bir yönde bükmesi kadar olamasa da Suriyeli erkelerin de karşıt yönde bir büküme neden oldukları görülebilmektedir. Bu sonuç ilginçtir. Çünkü erkeğin kadın kadar gelen giden yemeği bilememesi, dolayısıyla da yerli erkeklerin eksik bildirimde bulunması anlaşılır bir durumken; Suriyeli erkeklerin tersi bir şekilde daha fazla bildirimde bulunması, çelişkilerin toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünden kaynaklandığını söylemeyi zorlaştırmaktadır. O halde ikinci bir faktör olarak zamanın bu çelişkide oynadığı rol sorgulanabilir.

Tablo 11: Suriyeli erkek ve kadınların yerli komşularıyla olan yemek gönderimine dönük beyan farkları

	2017	2020
Suriyelilerin Gaziantepli Komşulara Yemek Göndermesi	10,7	5,2
Gaziantepilerin Suriyeli Komşulara Yemek Göndermesi	2,9	0,4

2017 ve 2020 verileri karşılaştırıldığında karşıma iki önemli sonuç çıkmaktadır: Birincisi, 2017 yılına göre 2020 yılında cinsiyetler arası çelişkiler daha azdır. Örneğin, Suriyelilerin yerli komşularına yemek gönderme oranlarında cinsiyetler arası beyan farkı %10,7’iken, 2020 yılında %5,2’dir. Aynı şekilde, yerli komşuların onlara yemek

göndermesine dair bildirimlerinde bu fark, %2,9'dan %0,4'e inmiştir. İkinci olarak, bu farklardan anlaşılacağı üzere, her iki araştırmada da Suriyelilerin yerlilerin gönderdiği yemeklere dair bildirimleri daha tutarlıdır. Bu bağlamda 2020 yılıyla karşılaştırıldığında 2017 yılı bildirimlerinde neden daha çok tutarsızlık bulunduğu ve de neden Suriyeli göçmenlerin kendi gönderdikleri konusunda değil de karşı tarafın gönderdikleri konusunda daha tutarlı cevaplar verdikleri sorularına vereceğimiz makul yanıtlar, nesnel gerçekliğin neden ve nasıl büküldüğü konusunu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Ötekileştirmenin Sosyo-Psikolojik Çıktısı Olarak Gerçekliğin Bükümü

Belli bir zamanda belli gruplar arasında gerçekleşen yemek değiş tokuşu gözlemlenebilen nesnel bir gerçekliğe tekabül ettiğinden, eğer tarama araştırması yerine aynı anda birçok aileyi gözleme imkânı olsaydı, gerçekten de tam olarak kimin kiminle ne oranda ilişki kurduğu bulunabilir, bir göçmen ailenin her gönderdiği bir tabak yemek karşılığında kaç tabak aldığı gibi kesin bir sonuç yakalamak mümkün olabilirdi. Yine de nesnel gerçekliğin bilgisinin gerçekliğin bükülmüş halinden daha işe yarar olduğu söylenemez. Zira mevcut durumda gerçekliğin ne olduğundan ziyade neden büküldüğü daha önemli hale gelmektedir. Tartışılan tüm örneklerde de her iki grubun erkeklerinin bu denli farklı uçlarda olması esas faktörün erkeklik üzerinden şekillenen bir ötekileştirme pratiğiyle alakalı olabileceğini düşündürmektedir.

Yaptığımız yarı yapılandırılmış bir derinlemesine mülakat araştırması,¹³ mültecilik hayatlarında görece başarılı olmuş olan kendi işini kuran ya da hedefleri doğrultusunda belli bir mesafe kat etmiş Suriyeli göçmenlerin bu başarılarını ortaya koymaya dönük bir çalışma olmasına rağmen, onlar araştırmayı yerlilerin ötekileştirme pratiklerine karşı kendilerini savunabildikleri bir mecra gibi algılamışlardı. Böylece de yerlilere seslerini duyurmak için bir platform gibi kullanmışlardı. Katılımcılar, sık sık kendilerinin farklı ya da zararlı olmadıkları argümanını savunuyor; hatta kimi zaman sorulara cevap verirken yerlilere doğrudan sesleniyorlardı. Suriyeli göçmenler arasında bu tavır, yerlilerle ilişkiyi ve bağları ön plana çıkarmak, olumsuzlukları önemsizleştirmek şeklinde tezahür ederken (Soyudoğan, 2020a); başka araştırmalar yerlilerin kendileriyle Suriyeli göçmenler arasındaki farklılığı ve ilişkisizliği ön plana çıkarma eğiliminin daha ağır bastığını ortaya koymaktadır (Açıkgöz, 2020a, s. 61). Bu eğilimler Erdoğan'ın yukarıda ele aldığımız yerlilerle Suriyelilerin bildirimleri arasındaki tezatlıkla örtüşmektedir.

Söz konusu eğilimler sadece davranışlara dönük değil, tutumlara dönük bildirimlerde de net bir şekilde fark edilmektedir. İki grup arasındaki ilişkilere dair olumlu ifadelerle Suriyeliler daha fazla katılırken, olumsuz ifadelerle ise yerliler daha çok katılmaktadır. Bu da insanların ötekiyle olan ilişkiye dönük niyet ve beklentilerinin kendi gündelik yaşamlarındaki somut pratiklere dönük bildirimlerini etkilediğini düşündürmektedir. Suriyeli mültecilerin Gaziantep'li yerlilerin gönderdikleri yemekleri Gaziantep'li yerlilerden daha fazla bildirmeleri bu niyetten bağımsız düşünülemez.

Tablo 12: Bazı ilişkilere dönük bildirimlere yerlilerin ve Suriyeli göçmenlerin katılma oranları

Bildirimler	Gaziantep	Suriye
-------------	-----------	--------

¹³ Bu araştırmanın sonuçları için bkz. (Gültekin & Doğanoğlu, 2020).

Gaziantep liler evde kalmadığı zaman Suriyeli komşularından sebze, bakliyat, şeker, çay vb. ister	14,1	38,1
Okulda çocuklarımız iyi anlaşır	58,1	74,4
Gaziantep liler Suriyelilerin düğünlerine katılır	16,3	47,3
Gaziantep liler Suriyelilerin cenazelerine katılır	25,7	67,7
Suriye ile Gaziantep Kültürü Benzerdir	14,1	63,2
Bir Suriyeliyle/Gaziantep liliyle arkadaş olmak isterim	17,6	55,6
Suriyeli/Gaziantep lili komşularıyla iletişiminim iyidir	47,2	77,0
Suriyeliler ev kiralarını yükseltti	87,3	40,9
Suriyeliler işsizliğe neden oldu	89,6	19,5
Suriyeliler hayat pahalılığına yol açtı	86,0	18,4

Veriler daha dikkatli incelendiğinde şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Yerliler kendilerine atfedilen olumlu davranışları olumsuz olanlara göre daha çok bildirirken, göçmenlere atfedilen olumlu davranışı düşük, olumsuz davranışlarını ise daha yüksek görmekte dirler. Daha genelde ise iki grubun karşılıklı ilişkisine yorulabilecek bildirimlerden daha çok kaçınmaktadırlar. Öte taraftan göçmenler ister yerlilere ister göçmenlere atfedilen bir davranış olsun, davranış olumlu ise yüksek, olumsuz ise düşük bildirimlerde bulunmaktadırlar.

Eğer gerçekliğin çarpıtılmasında ötekileştirmenin önemli bir etken olduğu doğruysa insanların kendi grubuna dönük bildirimlerinde daha tutarlı olmaları beklenir. Şaşırtıcı bir şekilde her iki grubun kendi gruplarına dönük bildirimlerindeki grup-ıçi çelişkiler birbirine yakın olup oldukça düşüktür. “Gaziantep lili komşularımız hiç size yemek gönderdi mi?” gibi bir soruya olumlu yanıt veren Gaziantep lili kadın ve erkeklerin bildirimleri arasındaki fark %1,8 oranında çıkmaktadır. Benzer bir şekilde Suriyelilerin diğer Suriyeli komşulardan yemek almalarına dönük bildirimlerinde ise kadın-erkek farkı %1,6’dır. Bu şu anlama gelir: İnsanların kendi grubundan olan insanlarla olan ilişkilerine dönük bildirimleri ötekiyle olanlara dönük bildirimlerinden daha tutarlıdır. Cinsiyetler arası tutarlılık yüksekse, aritmetik ortalama, ilişkinin gerçekliği hakkında fikir verecektir. Buna göre Gaziantep lili ailelerin ortalama %85,7’si kendi aralarında yemek alışverişinde bulunurken, Suriyeli aileler arasında bu oran %62,9’dur. Bu ölçümlerin gerçekçi olduğunun başka bir kanıtı ise, 2017 araştırmasında Suriyeli kadınlarla erkeklerin fikir birliği etmişçesine kendi aralarında %60,3 oranında bir yemek değiş tokuşunun olduğunu bildirmeleridir. Hem Suriyelilerin kendi aralarındaki yemek değiş tokuş oranınının 2017 ve 2020 araştırmalarında birbirine yakın çıkması hem de cinsiyetlerin birbirine yakın oranlar ortaya koymaları bir taraftan araştırmaların güvenilirliğini ortaya koyarken diğer taraftan ötekileştirme olgusunun gerçekliği bükme etkisini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tablo 13: 2020 araştırmasına göre yerlilerle Suriyeli göçmenlerin kendi aralarında yemek gönderimi

	Erkek	Kadın	Grup-İçi Sapma
Gaziantep lilerin Birbirlerine Yemek Göndermesi	84,8	86,6	1,8
Suriyelilerin Birbirlerine Yemek Göndermesi	63,7	62,1	1,6

Çelişkinin altındaki esas faktörün ötekilik olduğunu iddia ettiğimize göre bu olgunun sıradan bir ilişkinin yansıması üzerinde nasıl tahrif edici bir rol oynadığını açıklığa kavuşturmak gerekir. Ötekileştirme kabaca bir kişi ya da gruba karşı beslenen olumsuz basmakalıp ve klişelerin toplamı şeklinde tanımlanabilir. Ötekiye karşı duyulan bu duygular bilinçli bir şekilde, veyahut bilinç altından dil sürçmeleri şeklinde, en olmadık anda söylemin içine sirayet eder. Ötekileştirme, gündelik hayatın ilişkilerine yansımak zorunda olmasa da onları algılama üzerinde önemli bir tahrifata yol açabilmektedir. Ve bu, bilinçaltıyla alakalı bir sürecin çıktısı

olabilmektedir. Yani birey, gerçekten de olduğundan daha fazla ya da olduğundan daha az hatırlıyor olabilir.

Yapılan bazı çalışmalar, bireylerin öteki olarak konumladıkları grubun olumlu argümanlarını daha çok unutmaya eğilimi taşıırken; ait ya da tarafgiri oldukları grubun ise daha çok olumsuz davranışlarını unuttukları ortaya koymaktadır. Sosyal psikolojide bu durum *bilişsel çelişki kuramı*yla açıklanmaktadır (Aronson, Wilson, Akert, & Sommers, 2016, s. 161). Kurama göre X kişi hoşlanmadığı Y kişisinden iyi bir davranış gördüğünde bir çelişki yaşayacaktır. şöyle ki, eğer davranış iyiyse Y'nin kötü olmaması gerekir. Y kötü birisiyse davranışının iyi olmaması gerekir. Bu durumda çelişkiden kurtulmak için X'in önünde üç seçenek bulunur: Ya Y'ye karşı fikrini değiştirecek (Y aslında iyidir) ya davranışa karşı fikrini değiştirecek (Y'nin davranışı aslında iyi değildir) ya da söz konusu iyi davranışı yadsıyacaktır (Y'nin iyi sayılabilecek davranışını unutmaya). Bu kuramdan yola çıktığımızda, göçmenleri ötekileştiren yerli birisinin olumlu bir ilişkiyi az göstermesi, göçmenlerin ona gönderdiği yemeği (hatta kendi gönderdiği yemeği de) hatırlamaması son derece anlaşılır bir durumdur. Nitekim, yukarıda yerliler arasında Suriyelilere ne zaman yemek gönderdiklerini hatırlamadıklarını belirtenlerin çok yüksek çıkması, önemli oranda bu sosyo-psikolojik süreçle alakalıdır. Aynı şekilde Suriyeliler arasında grup-içi tutarlılığın daha yüksek çıkması da yine bu olguyla açıklanabilir. Benzer bir mantıkla ötekileştirilen, ya da ötekileştirmeyi kırmak isteyen, taraf olarak Suriyelilerin karşı tarafın olumlu davranışını daha doğru hatırlaması anlaşılır bir durumdur.

Köle Efendi Ahlakı Bağlamında Gerçekliğin Bükümü

Aristoteles'in "politik hayvan" olarak nitelediği insana Hobbes kurt yakıştırmasında bulunur. Her ne kadar farklı bağlamalarda kullanılsalar da her iki benzetmenin altında da insanın sosyal bir varlık olduğuna dair bir fikir yatar. Sosyal bir varlık olması insanın kendisi için iyi olanı istemesinden ötürüdür. Yani aslında insan çıkarını gözetten bir varlıktır. Çıkarların korunması ise en iyi şekilde devletleşme/toplumsallaşmayla (polisleşme ya da "toplumsal sözleşme") mümkündür. Burası çelişkili gibi gelebilir, zira bazı çıkarlardan vazgeçmenin insanın çıkarına olduğu gibi bir fikir barındırmaktadır. Aslında bu önerinin kendisi bile çıkarın o kadar basite indirgenecek bir olgu olmadığını göstermektedir. Gerçekten de çıkarlar, somut ya da soyut olabileceği gibi, açık ya da örtük, uzun ya da kısa vadeli, rasyonel ya da inançsal, bireysel ya da kolektif olabilir. Dolayısıyla, çıkarlar her zaman apaçık ve bilinçli eylemlerin arkasındaki motivasyonlar şeklinde tezahür etmezler. Bu yüzden de ilk etapta, yerlilerin ilişkiyi az ya da göçmenlerin çok yansıtmasında bir çıkar görülmeyebilir. Fakat çoğu zaman, kendisine hizmet ettiği kişi dahi farkında olmadan çıkarlar kendi dünya görüşü ya da söyleminin içine öylece sirayet eder.

ıkar, tanım gereği başkasına rağmenliği gerektirir. Dolayısıyla da rekabet ve çatışma bu olgunun doğasında bulunur. Ötekileştirme ise, bazen çatışmanın ilk adımı, bazen de ta kendisidir. O halde gerçekliğin bükümünün toplumsal bilinçaltıyla olan ilişkisi kadar, çıkar çatışmalarının şekillendirdiği kolektif bilinçle olan alakası da sorgulanabilir.

2021 yılında Gaziantep, Kilis ve şanlıurfa'da COVID-19'un etkilerini ölçmeye çalıştığımız başka bir arařtırmada¹⁴ neden salgın döneminde sağlık merkezlerine gitmek

¹⁴ CARE International ve Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün ortaklaşa yürüttüğu *COVID-19 Gendered Impact Assessment (Kovid-19 Toplumsal Cinsiyet Temelli Etki Değerlendirmesi)* araştırması 2021 yılında yapılmış olup sonuç raporu yakında kamuoyuyla paylaşılacaktır.

istemedikleri sorusuna yanıt olarak biri ben merkezci diğeri özgeci “başkalarından COVID kapmaktan korkmak” ve “başkalarına COVID bulaştırmaktan korkmak” gibi iki yanıt konuldu. Suriyelilerin büyük bir kesimi hastalığı bulaştırmaktan korkmak şıkkını işaretlerken, yerlilerin büyük bir kesimi hastalığı kapmaktan korkmak şıkkını işaretlediler.

Tablo 14: Suriyeliler ve yerlilerin COVID-19 konusunda gösterdikleri duyarlılık derecesi

	Suriyeli	Yerli
COVID kapmaktan korktuğum için sağlık merkezlerine gitmem	40,0	68,1
COVID bulaştırmaktan korktuğum için sağlık merkezlerine gitmem	51,3	21,1

Bu tutumsal farklılığı Suriyelilerin daha özgeci, yerlilerin ise daha ben-merkezci bir kültürel formasyonla donatılmış olmalarıyla açıklamaya çalışmak, işin kolayına kaçmak olacaktır. Başka bir ifadeyle, maduniyet ya da muktedirlik basit birer hiyerarşik kategori olmanın ötesinde, Fanon’un (2016) belirttiği gibi, bireyin içine işleyen, bakış açılarını şekillendiren birer psikolojik duruma karşılık gelir. Gruplar (köle-efendi) boyunca ayrışan söylem ve ahlaki ilkeler bu hiyerarşik mücadele içinde şekil alır (Nietzsche, 2011). Savaştan kaçarak sığınmacı durumuna düşen insanlar olarak Suriyeliler geldikleri yerde de sorun yaşamamak için yerlilerle iyi ilişki kurmak, en azından bazı şeyleri alttan almak zorunda hissederler. Ayrıca madun grup olarak göçmenler türlü dışlanmaları deneyimlerken, arzuladıkları hoşgörüyü, eşitliği, benzerliği, iyiliği, empatiyi ve sempatiyi ahlaki bir ilke olarak savunmak zorunda hissederler. Buna karşın yerliler, göçmen referansında cesur olmak, vatansever olmak, çalışkan olmak, nankör olmamak gibi vasıfları bir erdem olarak savunurlar. Bu ahlaki ilkeler göçmenlerin kabul görme, yerlilerin ise onlardan kurtulma istencinin dışavurumudur aslında.

Suriyeli göçmenlerin beyanında yerlilerle yemek üzerinden daha fazla ilişki çıkması bu söz konusu “köle ahlakı”yla alakalıdır. Ancak ekonomik, cinsel ya da politik rekabet halinde olan yerlilerin bu ilişkiye istekli olmaları için çok da bir neden yoktur. Örneğin birbirlerinin restoranlarından yemek yiyip yemediklerine dönük soruda Suriyelilerin %43’ü Gaziantepililere ait restoranlarda yemek yediğini belirtirken; buna mukabil, Suriyeli lokantalarında yemek yiyen Gaziantepililerin oranının %23,6 çıkması; salt kültürel alışkanlıklar, yemeklerin lezzeti, mutfakların kalitesi ya da lokantaların yaygınlığıyla açıklanamaz. Bu denli kayda değer bir farkın altındaki önemli bir neden olarak her iki gruptaki bireylerin diğer grupla ilişki kurma temayülleri yadsınamaz.

Tablo 15: Birbirlerinin lokantalarında yemek deneyimi olan Gaziantepililer ve Suriyeliler

	Erkek	Kadın
Gaziantepili	43,0	10,3
Suriyeli	56,4	28,4

Bu tablodaki cinsiyetler arası farkı gerçekliğin büküldüğüne atfetmek pek de doğru olmayacaktır. Çünkü, her iki grupta cinsiyetler arasında yüksek orandaki tutarsızlık kadınların erkeklere göre dışarıda daha az yeme, alışkanlıklarından kaynaklanıyor olabilir. Ama şu bir gerçek ki, “Suriyelilerin, yemeklerinin ya da lokantalarının temiz olmadığı” gibi bir gerekçeyle Suriyeli mutfağına pek rağbet edilmediği, mutfağın/yemeğin Gaziantepililerin Suriyelilere dönük ötekileştirme pratiğinin en merkezi öğelerinden birisi olduğu sadece bu tablodan çıkarsadığımız bir sonuç değildir (Açıkgöz, 2020b, s. 176; Doğanoğlu, 2020, s. 79; Utanır, 2019, ss. 205-216)

Ötekileştirme sadece gerçekliği bükmekle kalmaz, onu ters yüz de edebilir. Mersin’de yapılan bir araştırmada bir katılımcının beyanı, aslında yerlilerin onların yemeklerini denemek

istediklerini ama onların yemeklerinin hijyenik olmaması bu yakınlaşmanın önünde engel olduğunu ima etmektedir. Suriyelilerin ise Türk restoranlarını bilinçli bir şekilde tercih etmediklerini, bunun en büyük nedeninin ise kendilerini buraya ait hissetmemeleri olarak lanse etmektedir (Çatak, 2018, s. 61). İddianın ikinci kısmının doğru olmadığını yukarıdaki tabloda ayan beyan görebiliyoruz. Bu önyargının altında göçmenlerin geldikleri yerlerde kenetlendikleri, gettolaşma eğilimi taşıdıkları, dışarıya kapandıkları gibi daha yaygın bir kabul bulunmaktadır.¹⁵ Oysa, nedeni ister kültürel olsun ister mevcut durumun dayattığı yoksulluk olsun; Gaziantep’te ikamet eden Suriyelilerin kendi aralarındaki komşuluk bağlarının, yerlilerle karşılaştırıldığında, sanıldığından daha gevşek olduğunu birbirlerine yemek gönderme pratiklerini gösteren yukarıdaki tablodan anlayabiliyoruz.

Tablo 16: Öbür kültüre özgü yemekleri kendi evlerinde pişirdiğini belirtenlerin oranı

	Erkek	Kadın
Gaziantepli	3,8	2,3
Suriyeli	25,3	21,4

İddianın birinci kısmına gelince: Sırf bir an Suriyelilerin yerlilerin bekledikleri hijyen kurallarına uymadıklarını düşünsek bile; bu, onların kültürüne ait yemeklerin doğasında bir pis olma hali olduğu anlamına gelmez. Yani kişi yine de merak edip o yemekleri evde kendisi pişirip deneyebilir. Ancak, görüldüğü üzere öteki grubun mutfağına özgü yemekleri evlerinde pişirip pişirmediklerine dair bir soruya yerlilerin çok küçük bir kesimi bir oranı (%2,9) bunu denediklerini belirtirken, Suriyeliler arasında bu oran %23,4’tür. Bauman’ın (2010, s. 74) belirttiği gibi, aslında yerliler gerçekte göçmenlerin restoranlarına yemekleri temiz olmadığı için gitmemezlik etmiyorlar, onlarla aralarına “kalın duvarlar” ördükleri için yemeklerinde ya da onların kendilerinde kusur buluyorlar.

Sonuç Yerine

Nesnel bilgiye ulaşmak için insanın doğrudan ya da dolaylı tanıklıklarına başvurma, bilimsel olarak kabul edilebilecek ilk toplumsal çalışmalardan itibaren kullanılan bir yöntem olmasına rağmen, bu tekniğin daha sistematik hale gelmesi, bilimsel soru formlarının ortaya çıkması, 17. yüzyılda Baconcu geleneğin bilimsel yönelimine borçludur (Fox, 2010). Başta bilgi edinme sürecini daha çok tarihi kaynaklar ya da hazır istatistiklere dayandıran Sosyoloji, gitgide daha fazla bir oranda bireylerin tanıklıkları ve deneyimlerine başvurmaya başladı. Bugün bu eğilimin bir sonucu olarak mülakat ve anket teknikleri nitel ve nicel çalışmaları çok büyük oranda domine ederken, bu yolla elde edilen bilginin ne oranda güvenilir olduğu sorusunu da beraberinde getirmiştir. Bu tekniklerin, daha öznel ya da inşa edilmiş bir toplumsal gerçekliğin ortaya konmasını mümkün kıldığı konusunda hemen herkes hemfikirdir. Ancak iş nesnel gerçekliğe gelince aynı şeyi iddia etmek çok mümkün görünmüyor. Yine de kendisini pozitivist cenahtan saysın ya da saymasın birçok araştırmacı, uygun bir örnekleme titizce hazırlanmış sorular sorulduğunda, nesnel gerçekliğin, en azından yaklaşık olarak, elde

¹⁵ Bu türden önyargılar sadece sıradan bireyler arasında değil akademik çalışmalarda da karşımıza çıkmaktadır. TEPAV’ın “İstanbul’da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gittoları” 2019 final raporuna bakılabilir (Kavas, avşar, Kadkoy, & Bilgiç, 2019). Rapor, Suriyelilerin yoğunluklu olarak yaşadıkları mahallelerin “Küçük Suriye” ya da “Suriye Çarşısı” olarak bilinmesini Suriyelilerin kendi alışkanlıklarını ve kültürlerini bu mahallelerde kümelenerek yeniden üretmelerinin bir göstergesi olarak sunmaktadır (s. 55). Bu yorumun kendisi dahi bir önyargı içeriyor olabilir. Çünkü sırf bu alışkanlıklar sürdürülmesi bile kimi mekânlar Suriyelilerle özdeşleştirilip bu şekilde adlandırılabilir. Bazı durumlarda sayısal çoğunluk oluşturmadıkları halde Suriyelilerin varlığının özellikle işletmeler üzerinden daha görünür olduğu, bunun da bu tarz damgalamaları beraberinde getirdiği görülebilmektedir. Bkz. Soyudoğan, (2020b).

edilebileceği inancını muhafaza etmektedir. Bu alışma, söz konusu ikinci görüş içinde konumlandırılabilir belki; ama bu cenahtaki, makul bir açıklama getirildiği sürece elde edilen bulgunun doğru kabul edilebileceği şeklinde özetlenebilecek olan yaygın eğilime de şerh düşmektedir. Çünkü, gerçek olarak kabul edilen araştırma bulguları yapı taşlarına ayrılıp tekrar analiz edildiğinde gerçekliği oluşturan farklı katmanlar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Meşhur “Meno Paradoksu”nda Sokrates, bilmediğimiz bir şeyi sorgulayarak bulmamamızın imkânı olmadığını söyler. şöyle ki doğrunun ne olduğunu bilmediğimiz zaman, bulduğumuz yanıtın doğru olup olmadığını bilmememizin imkânı yoktur. Bu çalışmanın uğraştığı bulgular tam da bu önermedeki beyhudeliği ortaya koymaktadır. Aslında soru basittir: Suriye’deki i savaşla birlikte son on yılı aşkın sürede Gaziantep’e yerleşmiş olan Suriyeli göçmenlerle yerli koşunları birbirlerine hiç yemek göndermişler miydi? Kişinin deneyimine yönelik bu tarz bir sorunun cevabının normalde basit olması gerekir. Kişi böyle bir şeyi doğrudan veyahut dolaylı olarak ya deneyimlemiştir ya da deneyimlememiştir. Ancak iki grubun verdiği cevaplar analiz edildiğinde her grubun farklı bir gerçeklik sunduğu ortaya çıkmaktadır. Grupları teşkil eden bireylerin yanıtları cinsiyet üzerinden tekrar analiz edildiğinde bu sefer kadınlar ve erkeklerin farklı gerçeklikler sunduğu grlmektedir. Elbette, normalde bir örnekleme teşkil eden her bir grubun yüzde yüz uyurması çoğu zaman mümkün değildir. Bu nedenle de bu farklılaşmanın normal bir istatistiki dağılım meselesi değil de gerçekliğin, hele ki ne olduğunu bilmiyorsak, bükümü olduğunu nasıl anlayabileceğimiz araştırmanın en temel sorularından birisini teşkil etmektedir.

Birincisi, burada, ele alınan deneyim her iki tarafın katılımını da zorunlu kıldığı için tek bir gerçekliğe tekabül eder. Örneğin, yerlilere Suriyelilere hiç yemek gönderip göndermedikleri sorusu sorulurken, bunun muadili olarak da Suriyeli göçmenlere yerlilerin onlara hiç yemek gönderip göndermediği sorulmuştur. İlişkiler birebir olmadığı için her grubun farklı oranlar sunması normaldir. Örneğin yerlilerin %30’u yemek gönderdiğini ifade ederken, yerlilerden yemek aldığını söyleyen Suriyeliler %20 olabilir. Çünkü birkaç yerli aile tek bir aileye yemek göndermiş olabilir. Bu beyanlar üzerinden ne gerçekliği ne de gerçekliğin büküldüğünü bilmenin imkânı vardır. Ancak Suriyelilerin yemek gönderip göndermediğini de her iki gruba sorduğumuzda, gerçekliğin bükülüp bklmediği ortaya çıkarmak mümkün olmaktadır. Çünkü bir grubun her iki soruya verdikleri yanıtların oranları diğer grubun sağladığı oranla tutarlı olması gerekir. Böyle bir durumda gerçekliğin ne olduğunu bilmek imkânsız olsa da gerçekliğin biricik olduğu varsayımından hareket ettiğimiz sürece, ortaya çıkan farklılaşma kümeleri gerçekliğin büküldüğü anlamına gelir.

İkinci olarak, grupların i tutarlılıkları ve birbirleriyle karşılaştırılmaları gerçekliğin bükümünün daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Bir grubu oluşturan kadın ve erkeklerin beyanlarının birbirine yakın olması o grubun daha tutarlı olduğunu gösterir. Aynı şekilde her iki grubun kadın ve erkeklerinin birbirleriyle karşılaştırılması da hangi cinsiyetin daha tutarlı olduğunu gösterir. Buna göre Suriyeliler yerlilere göre daha tutarlıyken, kadınlar da erkeklere göre daha tutarlıdır. Bu karşılaştırmalarda tutarlı grupların kesişim noktası bize gerçekliği anlamamız için bir referans noktası sunacaktır. Buna göre Suriyeli kadınlar gerçekliği anlamak için bir referans noktası teşkil etmektedirler. Bu yöntem, gerçekliğin bükümünün daha çok her iki grubun erkekleriyle alakalı oluğunu ortaya koymaktadır.

Son olarak, ele alınan tutarsızlıklar bir kalıp oluşturduğu için sıradan bir farklılaşma olmaktan çok toplumsal bir olguya tekabül eder. Örneğin Suriyeli göçmenler olumlu ilişkileri görece daha çok belirtirken yerliler ilişkiyi daha az gösterme eğilimi taşımaktadır. Tersine bir şekilde de sorunlu ilişkileri Suriyeli göçmenler daha az yansıtarken, yerliler daha fazla göstermektedir. Veri cinsiyet üzerinden tekrar analiz edildiğinde ise bunu daha çok erkeklerin yaptığı ortaya çıkmaktadır. Bu türden bir tespit, sadece gerçekliğin büküldüğünü ortaya

koymakla kalmaz aynı zamanda bu bükülmenin mekanizmalarını da anlamaya olanak verir. Nitekim, gerçekliğin bükümünün kültürel olmaktan ziyade, daha çok erkeklik etrafında şekillenen ötekileştirmeyle ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Açıkgöz, Ü. (2020a). *Gaziantep'te Öğretmenlerin Gözünden Yerli ve Suriyeli İlişkilerinde Önyargılar ve Toplumsal Mesafe*. (Master Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Açıkgöz, Ü. (2020b). Oyunbozan Olmak ya da Oyuna Dâhil Olmak: Suriyelilerin Dışlanmayla Başa Çıkma Stratejileri. İçinde, M. N. Gültekin & M. Doğanoğlu (Eds.), *Gaziantep'teki Suriyeliler: Başarı Hikâyeleri* (pp. 171-189). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M., & Sommers, S. R. (2016). *Social Psychology (9 ed.)*. The United States: Pearson.
- Bauman, Z. (2010). *Sosyolojik Düşünmek* (A. Yılmaz, Trans.). İstanbul: Ayrıntı.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası/Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (V. S. Öğütte, Trans.). İstanbul: Paradigma.
- Çatak, B. D. (2018). *Gündelik Yaşamda "Yerleşikler ve Dışarıklar": Suriyeliler ve Yerli Halkın Karşılaşmaları*. (Doktora Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mersin Üniversitesi, Mersi.
- Descartes, R. (1997). *Metod Üzerine Konuşma* (M. Karasan, Trans.). Ankara: MEB Yayınları.
- Descartes, R. (1998). *Felsefenin İlkeleri* (M. Akın, Trans.). İstanbul: Say.
- Dilthey, W. (1989). *Selected Works I: Introduction to the Human Sciences*. Nre Jersey: Princeton University Press.
- Doğanoğlu, M. (2020). Siyasal ile Ekonomik Arasında: Suriyelilerin İş Yaşamına Eklemlenmesinde Sınıf, Kimlik, Dil Ne-reye Düşer? İçinde, M. N. Gültekin & M. Doğanoğlu (Eds.), *Gaziantep'teki Suriyeliler: Başarı Hikâyeleri* (pp. 73-85). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Durkheim, E. (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (C. Saraçoğlu, Trans.). İstanbul: Bordo Siyah.
- Erdoğan, M. (2020). *Suriyeliler Barometresi-2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Ankara: Orion.
- Fanon, F. (2016). *Siyah Deri Beyaz Maskeler* (C. Koytak, Trans.). İstanbul: Encore.
- Fox, A. (2010). Printed questionnaires, research networks, and the discovery of the British Isles, 1650-1800. *The Historical Journal*, 53(3), 593-621.
- Gültekin, M. N., & Doğanoğlu, M. (2020). *Gaziantep'teki Suriyeliler: Başarı Hikâyeleri*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi yayınları.
- Gültekin, M. N., Giritlioğlu, İ., Karadaş, Y., Soyudoğan, M., Kuzu, Ş. L., Gülhan, S. T., . . . İncetahtacı, N. (2018). *Gaziantep'teki Suriyeliler*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Gültekin, M. N., Yücebaş, M., Soyudoğan, M., Topçuoğlu, R. A., Doğanoğlu, M., Kuzu, Ş. L., . . . Özhazar, İ. (2021). *Gaziantep Monitörü: Uyum*. Ankara: SABEV.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza* (B. Barış, Trans.). Ankara: Heretik.
- Herodotus. (2002). *Herodot Tarihi* (M. Ökmen, Trans.). İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>
- <https://multeciler.org.tr/tag/suriyeli-sayisi/>
- İbn Haldun. (1997). *Mukaddime* (Z. K. Ugan, Trans. Vol. 1). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Jenkins, K. (1991). *Re-thinking History*. London & New York: Routledge.
- Kant, E. (1798). *Essays and Treatises on Moral, Political, and Various Philosophical Subjects*. London: William Richardson.

-
- Kavas, A., Avşar, İ., Kadkoy, O., & Bilgiç, E. Ç. (2019). *İstanbul'da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettolari: Final Raporu*. Retrieved from https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/haberler/tepav_istanbulda_suriyeliler_ve_savas_sonrasi_suriye_gettolari.pdf
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (S. Özge, Trans. Vol. 1). İstanbul: Yayın Odası.
- Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın Soykütüğü* (Z. Alangoya, Trans.). İstanbul: Kabalcı.
- Plato. (2004). *Republic* (C. D. C. Reeve, Trans.). Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Portelli, A. (1990). *The Death of Luigi Trastulli, and Other Stories: Form and Meaning in Oral History* SUNY Series in Oral and Public History. New York: State University of New York Press.
- Rothacker, E. (1995). *Tarihselcilik Sorunu* (D. Özlem, Trans.). Ankara: Gündoğan.
- Shayegan, D. (1992). *Cultural Schizophrenia: Islamic Societies Confronting the West* (J. Howe, Trans.). United States: Syracuse University Press.
- Smullyan, R. M. (1978). *What Is the Name of This Book?-The Riddle of Dracula and Other Logical Puzzles*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Soyudoğan, M. (2020a). Bir Yaşam Stratejisi olarak Benzerlik Tahayyülü: Suriyeli Göçmenlerin Gaziantep-Halep Karşılaştırması Üzerine. İçinde, M. N. Gültekin & M. Doğanoğlu (Eds.), *Gaziantep'teki Suriyeliler: Başarı Hikâyeleri* (pp. 151-169). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Soyudoğan, M. (2020b). Suriyeliler ve Gaziantepli Komşuları Arasındaki Yemek Mübadelesi ve Toplumsal Mesafe. İçinde, Y. Ahi, M. N. Gültekin, & M. Açıkgöz (Eds.), *Göç ve Kent: Etkileşimler*. Ankara: Nika.
- Utandır, A. (2019). *Antep Kimliğinin Yeniden İnşasında Mutfağın Rolü*. (Doktora Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
-